

Sygn. akt I CSK 706/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

Protokolant Beata Rogalska

w sprawie z powództwa Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
przeciwko E. spółce z o.o. w P.

o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 lipca 2017 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 1 kwietnia 2016 r., sygn. akt VI ACa .../16,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na rzecz
powoda kwotę 180 (sto osiemdziesiąt) złotych tytułem zwrotu
kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Po rozpoznaniu powództwa wniesionego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów przeciwko E. Sp. z o.o. z siedzibą w P. - Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie, wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2013 r. uwzględnił powództwo w całości i uznał za niedozwolone oraz zakazał pozwanej stosowania w obrocie z konsumentami postanowień wzorca umowy o treści wskazanej w wyroku, orzekł o kosztach postępowania i nakazał publikację prawomocnego wyroku w Monitorze Sądowym i Gospodarczym na koszt pozwanego.

Sąd ustalił, że pozwana spółka prowadzi działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania energii elektrycznej, jej sprzedaży i dystrybucji, posługując się w obrocie z konsumentami wzorcem umowy pn. „Umowa o przyłączenie do sieci UT”, w której znajduje się postanowienie o opisanej treści, w sprawie obowiązku pokrycia przez klienta E. udokumentowanych wydatków poniesionych przez E. (pkt a). Ponadto pozwana stosuje wzorzec umowy pn. „Umowa o przyłączenie do sieci UK”, gdzie znajduje się m.in. drugie z postanowień objętych żądaniem pozwu (pkt b)”. Według treści pierwszego z wzorców, stroną pozwaną obowiązują wszystkie prace związane z wybudowaniem przyłącza i bierze ona na siebie obowiązek uzyskania zgód i zezwoleń na dokonanie przyłączenia. Po podpisaniu przez konsumenta z powodowym przedsiębiorstwem umowy o przyłączenie do sieci konsument staje się od samego początku właścicielem przyłącza. W umowie o przyłączenie do sieci - UK - konsument jako podmiot przyłączany odpowiada za wykonanie przyłącza, decyduje o wyborze wykonawcy posiadającego odpowiednie uprawnienia i kwalifikacje, a następnie przenosi nieodpłatnie własność urządzeń przyłączeniowych na rzecz pozwanego operatora i udziela 36-miesięcznej gwarancji na prawidłowe funkcjonowanie tych urządzeń.

Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo, uznając za niedozwolone i zakazując pozwanej stosowania w obrocie z konsumentami wzorca umowy o następującej treści: „a) E. (...) uzyska decyzje, o których mowa w § 3 ust. 5 (...); b) Jeżeli przyłączenie nie nastąpi z przyczyn wymienionych w ust. 1.2. i ust. 1.3.

niniejszego paragrafu klient zobowiązany jest do pokrycia E. udokumentowanych wydatków poniesionych przez E. w związku z realizacją niniejszej umowy do wysokości szacunkowej kwoty opłaty za przyłączenie; c) Klient oświadcza, że udzieli E. na wykonane elementy, o których mowa w ust. 4 pkt 3 gwarancji przez okres 36 miesięcy, licząc od dnia ich sprzedaży.” Sąd uznał, że pierwsza z zakwestionowanych klauzul narusza interes ekonomiczny konsumenta przez to, że ma obowiązek zapłaty pozwanemu, który zwolni się od odpowiedzialności, nie dając możliwości konsumentowi dochodzenia roszczeń z tytułu niewykonania umowy. Konsument musi ponosić każdorazowo koszty bez względu na to, czy niewykonanie zobowiązania następuje wskutek okoliczności obiektywnych, czy też z winy przedsiębiorcy. Ponadto konsument może nie zdawać sobie sprawy z tego, że wiąże go z pozwanym stosunek zlecenia, a także konsument nie ma możliwości negocjacji warunków zlecenia, co jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza jego interesy. W wypadku drugiej klauzuli chodzi o nałożenie na konsumenta obowiązku udzielenia 36-miesięcznej gwarancji, co może oznaczać przyjęcie odpowiedzialności przez konsumenta także w okresie, w którym nieprawidłowe funkcjonowanie urządzeń, objętych gwarancją wynikać będzie z przyczyn, na które konsument nie ma wpływu; ponadto gwarancja, która jest zbyt długa, została konsumentowi narzucona przez pozwanego. Sąd pierwszej instancji uznał, że w okolicznościach sprawy spełnione zostały przesłanki art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c., z uwzględnieniem art. 385³ pkt 2 k.p.c. i art. 22¹ k.c.

W wyniku rozpoznania apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny ją oddalił i zasądził na rzecz powoda koszty postępowania. Uznał, że pierwsza klauzula jest zbliżona do tzw. klauzuli szarej, wskazanej w art. 385³ pkt 22 k.c., a druga klauzula jest niedozwolona jako narzucająca konsumentowi obowiązek gwarancji jakości, spoczywający na przedsiębiorcy, naruszając równowagę kontraktową stron i nakładając na konsumenta obowiązek wykraczający ponad przeciętną miarę w stosunkach pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem.

Na skutek skargi kasacyjnej pozwanej, Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 27 listopada 2015 r., sygn. akt I CSK 945/14 (nie publ.) uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego, uważając, że wniesiona apelacja nie mogła doprowadzić do zmiany tego wyroku i oddalenia powództwa, jednakże nie została w nim przeprowadzona

kompleksowa ocena spełnienia przesłanek klauzul niedozwolonych, o których mowa w art. 385¹ § 1 k.c. Powołując jedynie tzw. test przyzwoitości Sąd poprzestał na stwierdzeniu, że kwestionowane postanowienia obu wzorców umów naruszają równowagę kontraktową stron, istotną z punktu widzenia dobrych obyczajów. Nie została objęta rozważaniami Sądu kwestia, czy postanowienia te rażąco naruszają interesy konsumentów, co uzasadniało zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. Ponadto Sąd Najwyższy wskazał na trudności w zidentyfikowaniu postanowień wzorca uznanych za niedozwolone i usankcjonowane zakazem wykorzystania, co wymaga takiego sformułowania w orzeczeniu sądowym, aby było jasne i czytelne, gwarantując realną możliwość eliminacji niedozwolonych postanowień z obrotu. Pozwoliłoby to uniknąć sytuacji, w których konieczne stałoby się wszczynanie kolejnych postępowań o uznanie za niedozwolone podobnych w treści postanowień wzorca umowy.

Rozpoznając apelację po raz wtóry, Sąd Apelacyjny, kierując się stanowiskiem Sądu Najwyższego dokonał modyfikacji zaskarżonego wyroku przez sformułowanie nadane w sentencji wyroku z dnia 1 kwietnia 2016 r., w którym uznał za niedozwolone i zakazał pozwanej wykorzystywanie w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o treści: „1. Jeżeli przyłączenie nie nastąpi z przyczyn wymienionych w ust. 1.2. i ust. 1.3. niniejszego paragrafu (*tj. odmowy wydania przez właściwe organy administracyjne wymaganych decyzji lub nieuprawnomocnienia się tych decyzji; nie uzyskania na zasadach rynkowych zgód osób trzecich na przebieg i realizację przyłącza lub elementów sieci przez ich teren*) Klient zobowiązany jest do pokrycia E. udokumentowanych wydatków poniesionych [przez] E. i zobowiązań zaciągniętych przez E. w związku z realizacją niniejszej umowy do wysokości opłaty za przyłączenie. 2. Klient oświadcza, że udzieli E. na wykonane elementy, o których mowa w ust. 4 pkt 3 (*tj. na elementy przyłącza i niezbędnych zmian w sieci*) gwarancji przez okres 36 miesięcy, licząc od dnia ich sprzedaży”. Zmiana ta została uzasadniona wystąpieniem obok sprzeczności z dobrymi obyczajami, także rażącego naruszenia interesów konsumenta przez zobowiązanie refinansowania przez niego pozwanemu, kosztów wynikłych z jego nieprofesjonalnych działań lub zawinionych zaniechań. Zmiana samej redakcji wyroku wynikała z konieczności wyraźniejszego niż w wyroku uchylonym

przez Sąd Najwyższy, sformułowania treści normatywnej, o jaką chodzi. To spowodowało uzupełnienie klauzuli o treść postanowień z tych paragrafów wzorca, do których nawiązują niedozwolone postanowienia.

W będącej przedmiotem rozpoznania skardze kasacyjnej pozwany zarzucił Sądowi Apelacyjnemu naruszenie w wyroku z dnia 1 kwietnia 2016 r. przepisów prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 w związku z art. 385² k.c. przez uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy o przyłączenie typu UT, ze względu na to, że w ocenie Sądu postanowienie to oznacza, iż nakłady musiałyby być zwracane także wtedy, gdy E. Sp. z o.o. nie dochowałaby należytej staranności przy wykonywaniu umowy, z pominięciem pełnej treści tego wzorca; art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 7 ust. 6 i art. 7a ust. 1 pkt 1-5 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne oraz art. 577 § 1, 2 i 3, art. 578, art. 579 § 1, 2 i 3, art. 580 § 1, 2 i 3 oraz art. 581 § 1 i 2 k.c. przez pominięcie przy ocenie, że niedozwolone jest postanowienie wzorca umowy o przyłączenie typu UT. Naruszenie przepisów postępowania dotyczy art. 479⁴² § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 17 kwietnia 2016 r., mającego zastosowanie w niniejszej sprawie; art. 321 § 1 w związku z art. 479⁴ § 2 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 3 maja 2012 r.; art. 384 k.p.c.; art. 328 § 2 k.p.c. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i oddalenie powództwa, z zasądzeniem kosztów postępowania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną strona powodowa wniosła o jej oddalenie z zasądzeniem kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Mając na uwadze rozstrzygnięcie i treść uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego w sprawie I CSK 945/14, wydanego po rozpoznaniu pierwszej skargi kasacyjnej w niniejszym sporze, rzeczą Sądu Apelacyjnego rozpoznającego powtórnie apelację pozwanej Spółki było ustalenie, czy spełniona została druga przesłanka świadcząca o tym, że zakwestionowane przez powoda klauzule wzorców umownych miały charakter niedozwolony w myśl art. 385¹ k.c. oraz, w razie wskazania spełnienia również tej przesłanki, zmodyfikowanie orzeczenia

i jego sformułowanie w sposób nakazany przez obowiązujący jeszcze w sprawie art. 479⁴² § 1 k.p.c.

Według art. 385¹ § 1 k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Postanowienia takie zostały opatrzone mianem niedozwolonych postanowień umownych. Nie obejmują ich postanowienia określające główne świadczenia strony, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. W okolicznościach sprawy przy powtórnym jej rozpoznawaniu przez Sąd drugiej instancji chodziło o wykazanie naruszenia interesów konsumentów, gdyż sprzeczność zakwestionowanych postanowień obu wzorców z dobrymi obyczajami została wykazana i zasadność tego potwierdzona pierwszym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 11 kwietnia 2014 r., następnie niekwestionowana w powołanym wyroku Sądu Najwyższego.

W zaskarżonym obecnie wyroku Sądu Apelacyjnego, przesłanka naruszenia interesów konsumentów wynikająca z działania pozwanego w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami została wykazana i prawidłowo uzasadniona, przede wszystkim interesem ekonomicznym konsumenta, a także przytoczonym za doktryną naruszeniem jego dóbr, np. nieosiągnięciem satysfakcji z zawarcia umowy określonej treści. Pokrywa się to z ogólnie przyjętym rozumieniem praw podmiotowych jako wiązki uprawnień wynikających z zasługujących na ochronę interesów podmiotu prawa (teoria interesu). Trafnie zostało podniesione w odniesieniu do klauzul przewidzianych we wzorcach obu umów (tzw. UT i UK), że w przypadku nienależytego wykonania obowiązków spoczywających na pozwanej, jej kontrahent będący konsumentem, nie tylko, że nie uzyska spodziewanego świadczenia, to jeszcze poniesie stratę finansową, powodującą u niego istotne poczucie krzywdy, co samo przez się zakwalifikować można do stwierdzenia o wystąpieniu rażącego naruszenia interesów konsumenta. W wypadku drugiej klauzuli wiązać się to będzie z powstaniem istotnych niedogodności po stronie konsumenta, w razie konieczności realizacji przez niego obowiązków wynikających z narzuconej przez pozwaną gwarancji, której wcale nie musi otrzymać od przedsiębiorcy (a więc z założenia profesjonalisty),

wykonującego przyłączenie. Sąd Apelacyjny wskazał w uzasadnieniu, że racjonalne byłoby w miejsce obciążania konsumenta niedozwoloną klauzulą o gwarancji, przyjęcie we wzorcu umowy typu UK postanowienia o przeniesieniu na pozwanego uprawnień z gwarancji, udzielonej zlecającemu konsumentowi przez przedsiębiorcę -wykonawcę przyłącza.

Sąd Apelacyjny dokonał w wyroku skonkretyzowania treści postanowień wzorca uznanego za niedozwolony w sensie materialnym, w powiązaniu z innymi postanowieniami tego wzorca tak, aby uzyskać klarowność sentencji wyroku, zarówno poprzez przytoczenie klauzuli umownej, jak i poprawność jej późniejszego zamieszczenia w rejestrze klauzul niedozwolonych i to tak, żeby nie było powodu do kolejnego kwestionowania klauzul o bardzo podobnym lub tożsamym brzmieniu. Sposób, w jaki uczynił to Sąd formułując sentencję zaskarżonego wyroku, odpowiada temu, co wynikało ze wskazówek poczynionych w uzasadnieniu powołanego wyroku Sądu Najwyższego w tej sprawie. Nie można tego, jak zarzuca się w skardze kasacyjnej, uznać ani za wyjście poza lub ponad żądanie pozwu, ani uważać, że zakazane zaskarżonym wyrokiem klauzule mają szerszy zakres niż w wyroku Sądu Okręgowego, jak też, że nastąpiło naruszenie obowiązującego w tamtym czasie art. 479⁴² § 1 k.p.c. (por. sentencję i uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r., C-119/15 w sprawie pytania prejudycjalnego Sądu Apelacyjnego w Warszawie, rozpoznającego spór między Biurem Podróży „Partner” sp. z o.o. sp.k. w Dąbrowie Górniczej a Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów). Podnosząc zarzuty w tym względzie skarżący wiele razy w rzeczywistości kwestionuje ustalenia faktyczne i ocenę dowodów, co jest niedopuszczalne w postępowaniu kasacyjnym (art. 398³ § 3 k.p.c.) i na co trafnie wskazuje się w odpowiedzi strony powodowej.

Odnosząc się do istoty dalszych zarzutów naruszenia wskazanych przepisów prawa materialnego i procesowego, należy odwołać się do wyjaśnień, jakie uczynił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały siedmiu sędziów z dnia 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15 (OSNC 2016, nr 4, poz. 40). Podniósł w nim, że „postanowienie wzorca jest konkretyzowane przez treść normatywną ustalaną na podstawie jego brzmienia, ewentualnie w powiązaniu z innymi postanowieniami wzorca” (...), ale sformułowanie wzorca pozostaje tylko nośnikiem treści

normatywnej. Nie chodzi przy tym „o postanowienie o określonym brzmieniu, łącznie z językowym kontekstem wzorca, ale o wystawioną w nim (...) skonkretyzowaną treść normatywną, tj. normę lub jej element, określające prawa i obowiązki stron. Oznacza to, że pod względem przedmiotowym sąd rozstrzyga o niedozwolonym charakterze postanowienia, które ma daną treść normatywną.” (...) „Ewentualne zmiany brzmienia i kontekstu językowego nie wymykają się spod zakresu działania wyroku” tak długo, jak długo jest zachowana tożsamość normatywna treści wzorca, a zmiany językowe nie mają dla niej znaczenia. Można z tego wywieść, co spotkało się już wcześniej z aprobatą Sądu Najwyższego (por. wyrok z dnia 13 maja 2010 r., III SK 29/09 oraz z dnia 20 września 2013 r., II CSK 708/12), że sąd rozpoznający sprawę o uznanie wzorca umownego lub klauzuli w nim zawartej za niedozwoloną, ma pewną elastyczność w sformułowaniu treści zakazu, zależnie od kontekstu normatywnego i językowego innych postanowień wzorca oraz celu, jaki przyświeca zakazowi (zob. przegląd orzecznictwa w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2017 r., III SK 1/15).

Z pewnością w rozpoznawanej sprawie można próbować formułować jeszcze jaśniej treść klauzuli niedozwolonej, przyznając słuszność pod tym względem niektórym twierdzeniom zawartym w skardze i kolejnych pismach kierowanych do sądu w związku ze skargą, ale treść sentencji zaskarżonego wyroku odpowiada już obecnie wymaganiom ustawowym i spełnia te oczekiwania, które można znaleźć w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego w sprawie I CSK 945/14. To, że w dotychczasowej praktyce trudno znaleźć wyroki, w których oceniając klauzule wzorców umownych za niedozwolone sąd posłużył się objaśnieniami, umieszczanymi w nawiasach, stanowiącymi odwołanie się do brzmienia kwestionowanych klauzul, nie może prowadzić do wniosku, iż przyjęcie takiego sposobu wyrażenia stanowiska jest zabronione przez przepisy prawa.

Z tych względów nie można podzielić zarzutów skargi kasacyjnej o naruszeniu przez zaskarżony wyrok przytoczonych przepisów prawa materialnego i procesowego, z których część była już w podobny sposób wskazana w apelacji i zwłaszcza odnośnie do przepisów postępowania znalazła wyjaśnienie w zaskarżonym wyroku.

Mając to na uwadze należało na podstawie art. 398¹⁴ oddalić skargę kasacyjną, rozstrzygając o kosztach postępowania na podstawie art. 98 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

kc

jw